

Literatura

RAVNIK, Mojca, 1981, Način življenja in izseljevanje prebivalcev Grosupljega in okolice do prve svetovne vojne, v: Louis Adamič, Simpozij, Ljubljana, str. 41-47.

RAVNIK, Mojca, 1982, Etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, Glasnik SED, 22, 3, str. 62-64.

RAVNIK, Mojca, 1993, Družina, sorodstvo in izseljenstvo, v: Dve domovini, 4, str. 164-167.

RAVNIK, Mojca, 1993, Družine v istrskem zaledju in selitve Istranov v Trst in druge kraje, Annales, 3, str. 149-160.

RAVNIK, Mojca, 1996, Bratje, sestre, strniči, zermani. Družina in sorodstvo v vaseh v Slovenski Istri, Ljubljana, Koper.

SEGALEN, Martine, 1985, Quinze générations de Bas-Bretons. Parenté et société dans le pays bigouden Sud 1720-1980. Pariz.

TITL, Julij, 1965, Socialnogeografski problemi na koprskem podeželju, Koper.

dr. Ana Barbič, Inga Miklavčič Brezigar

OBČASNE MIGRACIJE PODEŽELSKIH ŽENA NA GORIŠKEM: GOSPODINJSKO DELO V TUJINI – NUJA IN PRILOŽNOST NEKOČ IN DANES*

Usklajevanje materinske in gospodinjske vloge žene in matere z vlogo delavke, ki služi denar/sredstva za preživetje družine, je bila usoda, ki je v zgodovini doletela skorajda le ženske nižjih slojev v mestnem in podeželskem okolju. Delati, pomeni biti zaposlena, delati za denarno plačilo ali še pogosteje za dobrine, kot so živež, obleka, stanovanje, so pripadnice ženskega spola začele že kot otroci, nato so si zaslužile za balo' in začetek lastne družine. Mnoge pa so si služile vsakdanji kruh kot služkinje do pozne starosti.

gospodinjstvo in vzgajala otroke. Vzgoja za poroko kot institucijo, ki je ženski zagotavljala eksistenčno varnost, družini pa premoženjske koristi in utrditev ali izboljšanje družbenega položaja, je bila vgrajena v temelje vzgoje ženske, ki se žrtvuje za družino. Zatajevanje lastnih čustev in želja v prid družine, pridnost oziroma delavnost ter neoporečno moralno vedenje so bile lastnosti idealne žene in matere.

V praksi so tradicijo moža kot preskrbovalca družine »kršile« številne ženske, ki so postale sopreskrbovalke ali celo edine vzdrževalke družine, bodisi zaradi objektivnih okoliščin (mož ni dobil dela ali z delom ni zaslužil dovolj za pogosto številno družino) bodisi

* Članek je objavljen v: Janet Momsen, ed. Gender, Migration and Domestic Service, Routledge, London (1999) z naslovom Domestic Work Abroad - a necessity and an opportunity for rural women from Goriška borderland region of Slovenia, predstavljen je bil tudi na mednarodni konferenci Gender and Rural Transformation in Europe, Wageningen 14.-17. 10. 1999.

1 Balo je skupek osebnih predmetov, ki jih je dekle pripravila za svoje gospodinjstvo po poroki. Navadno so dekleta začele pripravljati balo v začetku najstniških let, v njej pa je bilo predvsem lepo vezeno («štikano») osebno in posteljno perilo. Poleg tega so od domačih dobile še lepo rezljano ali poslikano leseno skrinjo za shranjevanje blaga, pa tudi posodo, zibelko, kolovrat in vrsto drobnih gospodinjskih potrebščin. Balo so vaški fantje v posebnem obredu pred poroko prepeljali z nevestinega na ženinov dom. Simbolno se je običaj bale ohranil do današnjih dni.

zaradi dejstva, da nekatere ženske niso privolile v položaj vzdrževane osebe. Tako so ženske poleg vloge gospodinje in matere velikokrat prevzele tudi vlogo delavke, to je osebe, ki služi denar zase in za družino. Emancipacija dela, ki od 17. stoletja poteka v zahodni kulturi, je v 20. stoletju privedla do emancipacije žensk. S spreminjanjem odnosa med »višjimi« in »nižjimi« sloji, do katerega je privedla modernizacija, večjih možnosti za izobraževanje in možnosti vstopa žensk vseh družbenih slojev na tako rekoč vsa področja dela oziroma zaposlitve, se je spremenilo tudi pojmovanje vlog »gospo« in »služkinje«. Večina zaposlenih žensk danes združuje v eni osebi vlogo matere, gospodinje in delavke, nemalokrat obenem z vlogo »gospo« kot žene uspešnega moškega ali z vlogo poklicno in družbeno angažirane osebe.

Sodobne zaposlene ženske, socializirane za opravljanje vseh naštetih vlog, si zlahka predstavljamo usodo naših prednic, ki jim je bila poleg vlog žene, gospodinje in matere naložena tudi skrb za lastno preživetje in preživetje družine ali pa so kot neporočene ženske morale skrbeti same zase. Zaradi različnih vzrokov so se ženske pogosto znašle v položaju, ko se njihova vloga ni ujemala s tradicionalno pojmovano vlogo ženske, katere primarna naloga naj bi bila gospodinjstvo in vzgoja otrok, in so bile prisiljene prevzeti tudi vlogo delavke, ki s prodajo svojih »osnovnih sredstev« služi denar zase in življenje ter napredek družine. Njihova »osnovna sredstva« so bila v času, ko ženskam, posebej še kmečkim, ni bila dostopna nikakršna izobrazba, zelo omejena. Če zanemarimo »osnovno sredstvo«, zaradi katerega govorimo o »najstarejšem poklicu na svetu«, so ženske lahko delale le tisto, za kar so bile, po nekdanjih

in v določenih ideologijah tudi danes uveljavljenih pogledih, »primerne« gospodinjstvo in vzgoja otrok. V tem pogledu si preteklost in sedanjost podajata roke. Današnja žena mati in delavka se z lahkoto poistoveti s podeželskimi ženskami, ki so se zaposlovale kot služkinje in dojitve v bližnjih mestih ali celo v tujini. Usoda preprostih podeželskih žensk, ne le slovenskih, temveč tudi italijanskih dojitelj (Makuc, 1993; Balie, 1984; Puhar, 1982) razkriva niz dokazov o ženi delavki in pomagajo razbijati mit o »naravni in večni« vlogi ženske kot »matere in gospodinje« ter dokazujejo, da je bila ženska vedno tudi »delavka«. Mit še vedno deluje kot sredstvo, s katerim se je dalo in se da zanikati aktivno vlogo žene kot delavke, ki je enakovredna aktivni vlogi moža kot delavca, in hkrati zanikati pravice, ki izhajajo iz ustavno opredeljene enakovredne vloge obeh spolov v družbi, vsaj v državah zahodne demokracije.

V tem spisu v prvem delu predstavljamo delo dojitelj in služkinj, ki so ga v preteklosti za daljši ali krajši čas opravljale kmečke/podeželske ženske z Goriškega. Goriško je primorsko severnozahodno območje Slovenije ob meji z Italijo, ki v zgodovinskem pomenu obsega območja od Tolminskega do Krasa in Vipavske doline. Pred drugo svetovno vojno je bilo pod Italijo, leta 1947 je bilo priključeno k Sloveniji v okviru tedanje Jugoslavije. Ženske so se od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne pogosto zaposlovale v zelo oddaljenem Egiptu in velikih severnoitalijanskih mestih. V drugem delu pa predstavljamo gospodinjstvo delo sodobnih podeželskih žensk s tega območja v »boljših« družinah, bodisi v bližnjem slovenskem mestu Novi Gorici ali čez mejo v Italiji.

JAGODIC : Slovenci v Egiptu (sem. za izselj.) 6. 11. 1980
1.

1841. u. št. - Kapus (pater Hieronim Klemenčič Kapus - iz Kroppe 1778 - 1850 v Egiptu, nato odšel v Etiopijo in prišel do Abise v J. Arabiji).

l. 1753 petu jozef Huberman } v Kairu (v Ruski)

l. 1774 - " - Kromar }

l. 1778 - " - Gupor Poljaki }

V Kairu so se povračali v cerkvi sv. Jožefa (civilno preb.)

v Alexandriji: l. 1847 - Ignacij Knobleher
v medini 19. st. ob gradnji Suez -> sem velika št. in
Hov. iz Dalmacije, zaposleni pri kanalski dr. stavbi
drug 1860 - št. v Egipt (Kairo), iz Primorske, Ruski;
gospodarski ženske so bile služkinje pri bogatih
družinah, dobro so razširile. l. 1845 - nad 2000
Slovenh v Af. vložih zelo malo. Povračale so se z
drugimi pripadniki etn. št. l. 1882 - nemiri v

Nekoč: dojlje in služkinje z goriškega podeželja v Egiptu

Med enega od najstarejših poklicev, v katerem so žene lahko prodajale svoja »osnovna sredstva«, spada tudi poklic, ki je spremljal civilizacijo do praga 20. stoletja – poklic dojlje.

Najbolj znana zgodba zahodne kulture o dojlji je prav gotovo zgodba iz biblijskih časov – zgodba o Mojzesu med bivanjem izraelskega ljudstva v Egiptu. Ker so Egipčani zaradi prerokbe, da bo izraelski prvorojenec uničil faraona in popeljal Izraelce iz Egipta, iskali in pobijali izraelske prvorojence, je mati malega Mojzesa položila ga je v košaro in jo je spustila po reki. Dvorjanke, ki so ujele košaro, so otroka odnesle faraonovi hčeri, ta pa ga je oddala lastni materi v rejo in dojenje za plačilo (Sveto pismo stare zaveze, Ex 2,2-10). Pojav oddajanja dojenčkov v rejo oziroma najemanje dojlj v evropski zgodovini sega v antično dobo. V starem Rimu so se kandidatke za dojlje zbirale na kraju imenovanem »colonna lactaria« (Puhar, 1982: 320). Iz običaja oddajanja novorojenčkov dojljam ali najemanja dojlj se je v starem Rimu oblikoval kult »častitih dojlj« – Nutrices Augustae, ki so jim postavljali svetišča – kapelice. Kult je v 2. in 3. stoletju n. št. segal tudi na območje današnje Slovenije, kar dokazujejo arheološke najdbe oltarnih plošč dojljam posvečene rimske kapelice iz tega obdobja, odkrite na Ptuju (Tušek, 1986). Reliefne upodobitve dojlj (Nutrices), s posvetili, ki dokazujejo pomen teh žensk za varovanje življenj bogatih novorojencev, na oltarnih ploščah kapelice – svetišča so bile po propadu kulta uporabljene za oblogo groba premožnega Rimljana iz rimske Poetovie,

današnjega Ptuja. To so tudi prvi stvarni dokazi o obstoju poklica dojlje na območju Slovenije že iz rimskih časov.

Gradnja sueškega prekopa – priložnost za slovenske dojlje in služkinje

Množična emigracija žensk z Goriškega, ki so se kot dojlje in služkinje zaposlovale v Egiptu, se je začela v drugi polovici 19. stoletja, ko se je ob gradnji Sueškega prekopa in po njegovem odprtju leta 1869 povečalo število evropskih podjetnikov v Egiptu, naseljenih predvsem v Aleksandriji in Kairu. Kmečka in meščanska dekleta so se pri bogatih evropskih družinah zaposlovale kot kuharice, sobarice, varuške. Samske ženske so to delo opravljale kot vseživljenjski poklic. V domače kraje so se praviloma vračale le na obisk, za stalno pa so se vrstile šele ob upokojitvi. V mnogo hušjem položaju kot neporočene pa so bile poročene žene in matere, ki so pogosto zapustile komaj nekajmesečnega dojenčka in odšle v dobro plačano službo dojlje v Egipt. Množičnost pojava dokazuje tudi poseben izraz »aleksandrinke«, ki se je za te ženske udomačil na Goriškem. Imenovali so jih po Aleksandriji, mestu, kamor je odšlo največ žensk – dojlj s tega območja Slovenije. Od tod tudi naslov knjige Dorice Makuc, goriške rojakinje, ki je v knjigi Aleksandrinke predstavila in ovrednotila delo teh žena. Vzroki tovrstne najpogosteje začasne delovne emigracije so bili predvsem ekonomske narave. Zaslužek, ki so ga ženske pošiljale domov, bodisi po pošti ali občasno po sorodnikih in prijateljih, ki so potovali na obisk v domače kraje ali so se za stalno vračali domov, je bil

Alexand., Slovenci se vrnejo domov. Gosp. položaj v Egiptu se je poslabšal, brezposelnost. Veliko jih je šlo v pr. vne hiše.

Razmere so se popravile. Konec 19. st. že 5000 Slovinci in št. → Obrtniki, Guaje z manjšim kapitalom. Le velikiparvena del. sila, ker je drugače že v Egiptu dovolj velikiparvene del. sila.

d. Karol Pečnik iz Kovške – bil zdravnik za ušesa, puščavna zdravstvenik. Priredoval si je, da bi št. izšel; preusmeril v Egipt, v lesno ind. (ker so se. bili izvozili lesa). Najbolj je tudi večini slov. jezika.

Slov. frontiščani: oče Hubert Raut – bil pobudnik za ustanovitve slovenskega društva sloga → ta se je preselil v Egipt, d. "Slovensko nalogo ob Nilu" (l. 1894).

Redoslo

Slovenci so opravljali predvsem suhop. poklice v Egiptu (obtniki, urarji, ...). Bili so narocni na uijige

namenjen preživetju družine, pozneje pa tudi šolanju otrok, graditvi ali obnovi hiše ali gospodarske ga poslopja. Ženske so se praviloma vrnile domov, ko so zaslužile potrebni denar. Usoda pa je marsikatero zadržala v Egiptu za več desetletij (med prvo in med drugo svetovno vojno). Včasih, čeprav redko, je šel za ženo v Egipt tudi mož z družino, pogosteje pa je žena mati s sabo odpeljala hčer, ki se je po končani šoli zaposlila kot služkinja v tujini. Tako je po prvi svetovni vojni odšla v Egipt tudi Olga Špacapan iz Bilj, ki je svoj odhod opisala takole:

»Povojna obnova (po prvi svetovni vojni, op. avtorice) na Goriškem je prizadela tudi našo družino. Da bi lahko odplačevali dolg, je šla mama leta 1926 v Egipt. Družina je bila velika, zaslužka malo in leta 1936 je šla mama spet v Egipt. Takrat sem šla z njo. V Aleksandriji me je dala komaj trinajstletno v neki zavod, potem k sorodnikom in nato sem šla v službo. Mama je želela, da bi se izučila za šiviljo, toda za to bi morala odšteti ves zaslužek.« (Makuc, 1993: 144)

Zadnje ženske z Goriškega, ki so še služile v Egiptu, so se z »žulji na duši« (Dumančič, 1994) vračale domov ob koncu 60. in začetku 70. let. Meri Koren iz Prvačine, rojena leta 1908 (umrla 1999), se je vrnila domov leta 1972, da bi stara leta preživela v sinovi družini, v hiši, ki jo je zgradil tudi z njeno finančno podporo. V Egiptu je delala kot služkinja in varuška ter nato vzgojiteljica kar 37 let.

Kot je bilo že povedano, so bili vzroki za odhod slovenskih žensk v tujino predvsem ekonomske narave. S kmetijstvom se družine niso mogle preživeti (kmetije na Goriškem so skromne in povprečno obsegajo od 5 do 10 ha), delovnih mest ni bilo, po prvi svetovni vojni so

se zaradi potrebe po obnovi porušenih domov družine tudi zadolževale in pogosto sta se za začasno delo v tujini odločila mož ali žena. Tako je bilo tudi pri družini Marije Mozetič. Ko se je po prvi svetovni vojni družina vrnila iz begunstva in se je morala za obnovo hiše zadolžiti, se je mož odločil, da bo odšel na delo v Južno Ameriko. Žena Marija ga ni pustila, saj je bilo nujno, da kot gospodar kmetije in moška delovna sila ostane doma na kmetiji. Namesto njega je leta 1926 sama odšla za dojljo v Egipt. Takole pripoveduje:

»Doma sem pustila šestmesečnega dojenčka Dragota, ki ga je sestra privadila na cucelj; triletno hčerko Bojano pa je imel mož Mihael in je zanju (torej za hčerko in moža) ter potem tudi za sina vedno lepo skrbela dobra tašča.« Marija se je prvič se je vrnila domov po sedmih letih (Makuc, 1993: 118-119).

Pridnost, poštenost in redoljubnost goriških ter drugih slovenskih deklet in žensk so bile lastnosti, zaradi katerih so slovenske služkinje hitro in zlahka dobile delo ter se uvrščale v višji služabniški sloj.

Milena Faganelli iz Mirna je 35 let vzgajala otroke bogatih egiptovskih družin. Pred prvo svetovno vojno je končala licej v Ljubljani in leta 1927 odšla v Aleksandrijo. V Miren se je vrnila leta 1963. Štiri leta je bila »mademoiselle« Milena tudi vzgojiteljica nekdanjega generalnega sekretarja OZN Butrosa Galija in njegovega brata. Kasneje se je zaposlila v družini albanskega kralja Zogu, pri lastniku ene največjih časopisnih hiš v Kairu in pri veleposestniku bombažnih plantaž (Makuc, 1993: 161).

kolonijev družbe.
Slov. dr. flopo je ustanovilo zavetišče za brezposelne ž.
služkinje.
Hoteli so tudi zgraditi slovensko cerkev (vendar zaradi
nepriročnosti to in gradbenega dovoljenja je morat
propadeti).
V Aleksandriji so ustanovili slov. šolo, ki pa se je kmalu
ku preimenovala v slov. - nemško šolo (zaradi to).
Ustanovili so tudi knjižnico v Alex.
Ranta nasledil Belijoj svoj - ustanovil krščansko
vezo slovenki v Aleksandriji (1902).
V Kairu svoj sl. kot v Alexand., Peter Oča Luka
Terzić (Dalmatinec), oče Evgen Stanet (sl.) - l. 1908
ustanovljeno dr. Metoda in Cirila in zavetišče za
slov. služkinje. l. 1907 - sl. ^{boljske sestre} - prevzele to
zavetišče v Ithaxembodu. Naselijo se tudi v Kairu.
l. h. v. - ustavi priseljevanje sl. v Egipt. Po koncu

Zaskrbljenost cerkvenih in posve-tnih oblasti zaradi »moralne« ogroženosti žensk v tujini

Odhajanje žena in deklet v Egipt je vznemirjalo cerkvene in posvetne oblasti, vendar le z vidika »družbene morale«, ki je zadevala predvsem ženske. Stališča moških, ki so imeli v rokah bodisi oblast bodisi pero, so bila do žensk, ki so odhajale na delo v tujino, pogosto groba in nerazumljiva. Ženskega glasu se v tedanjih časih skorajda ni slišalo.

Prvi zapisi o zaskrbljenosti cerkvenih krogov zaradi množičnega odhajanja žensk in deklet z Goriškega v Egipt so se pojavili v 70. letih 19. stoletja. V dopisu nadškofjski cerkveni oblasti v Gorici iz leta 1871, v katerem se vikar iz Bilj pritožuje nad velikim številom družinskih mater in hčera iz vasi, ki služijo v Aleksandriji v Egiptu kot dojljice ali služkinje, je navedenih 24 zakonskih žena in 26 samskih deklet (Makuc, 1993, 26-27). Bilje so tedaj šteje približno 760 prebivalcev v nekaj več kot 100 družinah. Duhovni voditelj vasi se je zgražal predvsem nad tem, da je z odhodom v Egipt »njihovo fizično in moralno življenje zelo ogroženo in še za prihodnost uničeno«, in zato zahteval prepoved emigracije žensk ter deklet. Ta duhovnik očitno ni zaupal v poštenost in dobre namene deklet ter žena, ki so odhajale na delo v tujino, prezrl je ekonomske težave v njihovih družinah in niti pomislil ni na žrtve in duševno trpljenje žena, ločenih od otrok in moža.

Odnos do izseljevanja žensk zaradi dela, ki se v drugi polovici 19. stoletja in prvi polovici 20. stoletja kaže večinoma v besedilih moških piscev v uradnih dopisih,

časopisnih člankih in poljudni literaturi, je pretežno odnos obtoževanja in obžalovanja zaradi »moralnega in fizičnega propada« teh žensk, ki mu morata slediti »zaslužena kazen« in kes. Tak »moški« odnos je razviden tudi iz dveh najbolj znanih pesmi o tovrstni ženski delovni emigraciji iz Slovenije in posebej z Goriškega, v katerih lahko zaslutimo socialno in kulturno okolje tedanjega časa. Ljudska pesem o »lepi Vidi«, znana v priredbi Franceta Prešerna iz leta 1831 (Prešeren, Zbrano delo II), je zgodba o mladi ženski, ki se je po »neumnih nasvetih« (iz besedila pesmi) omožila s starejšim moškim (verjetno zaradi premoženja in pritiska domačih), rodila otroka in preživljala mučne dneve ob bolnem možu in otroku, nato pa odšla čez morje s »črnim zamorcem« za dojljico sinu »španske kraljice«. Ljudska pesem in z njo pesnik prikaže njen odhod v tujino kot željo po boljšem življenju z besedami »zamorca«, ki lepo Vido prepriča, da gre z njim: »Če doma jim dobro ni, žerjavi se čez morje vzdignejo.«

Kazen za njeno dejanje je boleč spomin na bolnega sinka in moža, večni kes ter zatajevane solze. Podobna kruta usoda je doletela tudi Maliko iz pesnitve Antona Aškercja Egipčanka (Aškerc, 1909). Pesem opisuje zgodbo dekleta z Goriškega, ki je odšla v Egipt za služkinjo in končala v haremu, se umirajoča vrnila domov in na koncu pesnitve svari druge pred podobno usodo.

Ob koncu 19. stoletja je doživelo izseljevanje žensk z Goriškega v Egipt vrhunec. Po ocenah goriškega zdravnika in pisatelja dr. Karla Pečka je bilo v Egiptu okrog leta 1900 kar 5.000 ali več služkinj z Goriškega. V nekaterih vaseh na Goriškem (Prvačina, Dornberk, Bilje, Gradišče, Šempas) je tako rekoč iz vsake družine

1. sv. v. - kvale polovica (torej). Izgubili so nekatere ustanove (zaradi AČ), ki so jih vzel Italijani.
 2. 1936 - skupina Slovencev ustanove društvo "jugoslovenski dom" v Kairu. Ta društvo so sami vzdrževali.

2. sv. v. prizadene za društvo. Podpisali so NOB v domovini in v taboriščih v Afriki.

15. maja 1948 - so bili prisiljeni prekiniti delovanje.

1. 1954 - so spet začeli delovati. 1. 1961 in 1. 1968 sta oba jugoslov. doma v Kairu in v Aleksandriji nehalo delovati zaradi vrtnje Slovencev v domovino.

Danes obstajajo jug.amba sede.

ženska »služila« v Egiptu, pogosto pa je šel za njo tudi mož ali kateri od otrok.

Slovenski izseljenci so v Egiptu ustanovili celo svoje kulturno društvo Sloga ter zavetišče za služkinje »Azil Franja Josipa« (kasneje Azil sv. Frančiška), ki so ga vodile slovenske redovnice – šolske sestre sv. Frančiška Kristusa kralja. Skrb za moralno držo slovenskih deklet in žena se je zato kazala v nenehnem opozarjanju duhovnikov in posvetnih piscev pred skušnjavami tujine in samskega življenja ter kulminirala v skorajda obtoževanju nemoralnosti.

V praksi pa se je skrb za slovenska dekleta in žene kazala v pripravljenosti cerkvenih in posvetnih oblasti, da prek društev in omenjenega azila pomaga slovenskim služkinjam. Društva so organizirala sprejeme ob prihodu v Egipt (šolske sestre ali sorodniki so jih počakali ob prihodu ladje v pristanišče), jih razporedila po družinah, jim zagotovila prostor za srečevanje in kulturno druženje, organizirala duhovnike in redovnice za bogoslužje v slovenskem jeziku. Posvetno življenje in kulturni dogodki so potekali v okviru društev Slovenske palme, Zveze Slovenk, katoliškega bralnega Društva sv. Cirila in Metoda ter kasneje društva Sloga. Šolske sestre iz azila v Aleksandriji in podružnice v Kairu pa so vodile celo šolo za otroke slovenskih izseljencev.

Ker izseljevanja zaradi gospodarskih vzrokov ni bilo mogoče ustaviti, so navedene oblike pomoči vsaj malo pripomogle k lažjemu prenašanju dolge odsotnosti in napornega življenja v tujini ter občutku povezanosti z domačimi v domovini.

Razpetost slovenskih dojlj in služkinj med delom ter domom

Moškemu načinu gledanja na izseljevanje žena in deklet stoji nasproti ženski pogled na ta pojav. Zapis in pisma ter pričevanja žensk, ki so delale v Egiptu, izpričujejo njihovo trpljenje ter čustveno razpetost med delom in domom, pa tudi žalost zaradi ločenosti od otrok in moža. Šolska sestra Franka Martelanc, ki je od leta 1929 do 1981 delovala v Azilu sv. Frančiška v Aleksandriji in Kairu (Makuc, 1993: 90–91) na primer piše:

»Vi ne veste, koliko solza je bilo tukaj ob nedeljah popoldne, ko so nas obiskovale tudi dojlje s tujimi otroki in se pogovarjale ter nas spraševale, kaj se vendar dogaja z njihovimi otroki doma, kdo čuva dojenčka, kaj dela mož, do kdaj bo še pri moči *nona* (stara mati), da bo skrbela za vso družino. V teh popoldnevih in pri teh obiskih smo videle vse trpljenje mladih mater, ki so za rešitev doma, največkrat globoko zakopanega v dolgove, svoje mleko in zdravo telo dajale tujemu otroku. In ko so rodile še drugič, tretjič so prišle vsakič (prav tako po porodu – op. avtoric) v Egipt, kajti dojlje so bile najbolj plačane in z vsakim otrokom je rasel grunt, raslo pa je tudi trpljenje teh žensk.«

Za željo sestre Franke »da se le nikoli ne bi več ponovilo to, kar je bilo, nikoli več« zaslutimo ogorčenje nad razmerami, ki dopuščajo tako izkoriščanje človeka.

Napredek in razvoj gospodarstva v Sloveniji po drugi svetovni vojni je gospodarske vzroke izseljevanja skoraj

odpravil, ženskam pa omogočil poklicno izobraževanje in zaposlitev v domačem kraju ali bližnji okolici.

Služkinje v velikih severnoitalijanskih mestih

Plačano gospodinjstvo kot prvi korak k emancipaciji podeželskih/kmečkih žensk z Goriškega

V drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja niso ženske in dekleta z Goriškega odhajale na delo le v Egipt, temveč so se zaposlovale tudi v velikih italijanskih mestih. V Trstu je bilo slovenskih služkinj toliko, da so si zgradile dom sv. Nikolaja, veliko deklet je bilo tudi v Gorici in Milanu. Natančne številke sicer niso znane, množičnost pojava pa potrjujejo pričevanja številnih starejših podeželskih žensk, po katerih so se vaška dekleta praviloma po končanem osnovnem šolanju zaposlovale kot služkinje in same zaslužile zase, za balo ter deloma z zaslužkom pomagale tudi domačim. V nasprotju z dojljami, ki so se zaposlovale v Egiptu, pa med tistimi, ki so našle delo v italijanskih mestih, skorajda ni bilo poročenih žena. V teh mestih so se zaposlovala večinoma mlada dekleta, ki so pri petnajstih ali kakšno leto kasneje odšle od doma, služile nekaj let, ter se po dvajsetem ali petindvajsetem letu vrnile v domačo vas, se poročile in ostale v vasi. Mnoge so se zaposlile kot natakariče, prodajalke ali tovarniške delavke in si v Italiji ustvarile tudi družino.

Lasten dohodek je dekletom prinesel ekonomsko, pa tudi socialno neodvisnost. Svojo usodo so si lahko krojile same ne le v zvezi z delom/zaposlitvijo, temveč so si lahko tudi same izbrale zakonskega partnerja. Želja po socialni neodvisnosti je bila zato čedalje pogostejši motiv za odhod deklet od doma. Delo služkinje je bilo dostikrat le prva stopnja k njihovi ekonomski in socialni emancipaciji.

Sodobne dnevne delovne migracije žensk z goriškega podeželja

Težnja po ekonomski neodvisnosti in želja, da same odločajo o svojem življenju, je kot motiv za ekonomsko emigracijo prevladala po drugi svetovni vojni. Usmeritev socialistične Jugoslavije v industrializacijo, ki naj bi tradicionalno agrarno družbo spremenila v sodobno, na industrijskem razvoju temelječo družbo (Barbič, 1991), je botrovala tudi spreminjanju tradicionalnega, na ljudski kulturi temelječega življenjskega sloga v sodoben, delavski način življenja in z njim povezan sistem vrednot.

Nova delovna mesta v industriji so spodbudila množično zaposlovanje kmečkega prebivalstva, predvsem moških. Ženske so praviloma ostajale doma ter skrbele za kmetijo in otroke. Čiste kmetije so se spreminjale v mešane, na katerih so ženske kmetice imele glavno vlogo, ne glede na to, ali jim je bila vloga gospodarice na kmetiji priznana ali ne.

Dohodek iz zaposlitve je pomembno prispeval k višji

življenjski ravni kmečkih družin, hkrati z njim pa so zaposleni - praviloma dnevni delovni migranti - iz mest, kjer so bili zaposleni, prinašali na podeželje in v kmečka gospodinjstva nove informacije, vrednote in življenjski slog ter tako pomenili most med mestom in podeželjem (Barbič, 1983). Poleg možnosti za zaposlitev, ki so se ponujale tudi podeželskim/kmečkim ženskam, so k ekonomski in socialni emancipaciji podeželskih žensk pomembno prispevale tudi možnosti za izobraževanje in pridobitev poklica.

Poklic služkinje je po drugi svetovni vojni tako rekoč izginil. Podeželska dekleta, ki so ga še bila pripravljena prevzeti, ker jim je pomenil edino možnost, da so prišle z dežele v mesto, pa so ta poklic, ki se v socializmu ni več imenoval »dekla« ali »služkinja«, temveč »gospodinjstva pomočnica«, uporabile kot prehodno stopnjo oziroma odskočno desko za novo, boljše zaposlitev.

Zaposlovanje podeželskih/kmečkih žensk in deklet je pripeljalo do popolne spremembe v tradicionalni miselnosti, ki je možnosti ženske videla le v poroki in ustvarjanju družine, ter vodilo v novo, sodobno miselnost, po kateri je tudi ženski zagotovljen osebni razvoj v poklicu in zaposlitvi.

V povezavi z zaposlovanjem podeželskih/kmečkih žensk je tudi njihovo odseljevanje iz vasi, kar je, poleg vrste drugih vzrokov, ogrozilo obstoj celotnih vasi, zlasti v odročnih gorskih območjih.

Sonja Cencič (1949) z Robidišč (673 metrov nadmorske višine) je odšla iz vasi pri petnajstih letih, najprej v Ljubljano, nato v Italijo. Zaposlila se je kot gospodinjstva pomočnica, kot so to počele pred njo leta in leta njene sorodnice in sosede iz vasi. Na vprašanje, ali se je kdaj nameravala vrniti in se poročiti v vasi, tako kot so pred njo storile druge vaščanke, je kategorično odgovorila z »ne«, kajti »ona se že ne bi poročila v vasi«. V Italiji je pridobila poklic, se zaposlila in poročila ter si ustvarila družino v Trstu, kjer zdaj živi. Sonja je sicer na rojstno vas navezana in s svojo družino skoraj vsak konec tedna preživi v Robidišču. Kategorično zavrnitev vrnitve in poroke v domači vasi dodatno pojasnjuje dejstvo, da so skoraj vse družine v Robidišču sorodstveno povezane - nekatere celo z bližnjim sorodstvom. Podatki iz poročne knjige in pogovorov z vaščani namreč potrjujejo leta dolgo tradicijo sklepanja zakonskih zvez v ozkem krogu Robidišča in sosednjih vasi, deloma zaradi premoženja, deloma zaradi čustvene navezanosti prebivalcev na domačo vas. Sčasoma se je možnost sklepanja zakonske zveze v domači vasi skrčila na sorodnike. Sonja se je verjetno tega le podzavestno zavedala. Vendar očitno ni bila edina, ki se je uprla življenju v odmaknjeni primorski gorski vasi in morebitni poroki s sorodnikom. Na to opozarjajo podatki o demografskem zlomu vasi, ki je bila na začetku 20. stoletja razmeroma bogata vas z 41 hišnimi številkami in 228 prebivalci, leta 1997 pa je v vasi živelo le še 10 prebivalcev.

Po letu 1970 so se v Sloveniji mlada dekleta zaposlovala kot služkinje takoj po osnovni šoli le še izjemoma. Večina jih je po končani osnovni šoli nadaljevala šolanje v srednjih in poklicnih šolah ali pa so se zaposlile kot nekvalificirane delavke v tovarniških obratih, ki so jih odpirali na podeželju, da bi preprečili izseljevanje in

zadržali prebivalstvo v demografsko ogroženih krajih. Družbena pomoč zaposlenim ženskam je dosegla tako stopnjo, da so bili otroci preskrbljeni v jaslih in vrtcih ali pa so med materino odsotnostjo zanje skrbele stare matere.

Ženska populacija delavskega sloja socialistične družbe do 80. let je večinoma izhajala iz podeželskih kmečkih družin in iz generacij mater - nekdanjih služkinj, ki so bile vzgojene za gospodinjstvo delo. Ob urejenem družbenem varstvu otrok, modernizaciji gospodinjstva (pralni stroji, hladilniki, pomivalni stroji) in možu, ki je ob zaposleni ženi moral priskočiti na pomoč tudi pri domačem delu, je uspelo ženskam učinkovito združevati vloge matere, delavke in gospodinje. Institucija zaposlovanja gospodinjstev pomočnic je v socialistični družbi skoraj popolnoma izginila. Oblikovalo se je nekakšno prepričanje, da se v socialistični družbi »ne spodobi« imeti služkinje, beseda »gospa« pa je dobila nekoliko zaničevalen prizvok.

K manj pogostejšemu odhajanju deklet z Goriškega v bližnja italijanska mesta po drugi svetovni vojni je deloma pripomogla tudi nova državna meja med Italijo in Jugoslavijo, določena leta 1947, ki je s svojo nepropustnostjo zaradi različnih političnih sistemov na obeh straneh, dramatično ločila slovensko podeželje od bližnjih italijanskih mest. Tradicionalno odhajanje deklet za služkinje v Italijo se je sicer deloma nadaljevalo, spremenile pa so se ambicije podeželskih deklet: v Italijo niso več odhajale zato, da bi se z zaslužkom vrnile, temveč so večinoma skušale »priti na boljše«, kar je pomenilo izšolati se za poklic in se zaposliti. V kapitalistično sosednjo Italijo, predvsem v bližnjo Gorico, so še vedno hodile »pospravljat« ali »pomagat« meščanskim družinam večinoma le starejše kmečke/podeželske ženske. Izraza »pospravljati« in »pomagati«, ki sta se uporabljala za gospodinjstva opravila sta nadomestila tradicionalni naziv »služkinja«. Ta tudi v resnici ni več ustrezal ženskam, ki so po drugi svetovni vojni vsak dan odhajale opravljat gospodinjstvo delo v Italijo. Ženske so običajno zjutraj odšle od doma in se zgodaj popoldne vrnile. Včasih so jim pri delu pomagale hčere, ki so si s tem zaslužile denar za lastne potrebe. Na primer, danes diplomirana jezikoslovka si je tako zaslužila denar za plačilo jezikovnega tečaja.

Delo »na črno« in redna zaposlitev

Dekleta in žene, ki so se po drugi svetovni vojni zaposlovala in se še vedno zaposlujejo kot »gospodinjstva pomočnice« pri italijanskih družinah, delajo bodisi »na

2 Po podatkih iz začetka 80. let je bilo v slovenskih kmečkih družinah redno zaposlenih zunaj kmetije 65,3 odstotka gospodarjev/mož, 31,2 odstotka gospodaric/žena in 69/7 odstotka naslednikov/naslednic (Barbič, 1990: 251). Čiste kmetije so se tako spreminjale v mešane, v katerih je vsaj en član jedra kmečke družine (mož, žena in naslednik/naslednica) imel redno zaposlitev. Po podatkih iz iste raziskave je bilo v začetku 80. let v Sloveniji 28,1 odstotka čistih kmetij, 59 odstotkov mešanih (vsaj en član jedra družine dela samo na kmetiji) in 12,9 odstotka dopolnilnih (vsi člani jedra kmečke družine so redno zaposleni) kmetij (Barbič, 1990: 74).

črno«, kar pomeni, da delodajalci njihovega dela ne prijavijo državi in zato zanje ne plačujejo prispevkov za socialno varstvo, bodisi opravljajo gospodinjsko delo kot redno zaposlene osebe z vsemi pravicami zaposlenih (zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, letni dopust, določen delovni čas). V prvi skupini so predvsem žene, gospodinje in matere, ki hodijo delat k italijanskim družinam največkrat enkrat na teden – seveda ne le k eni, temveč k več družinam, kar lahko pokrije dolžino delovnega tedna zaposlenih. V drugi skupini, to je v skupini redno zaposlenih gospodinjskih pomočnic, pa so večinoma dekleta, za katere je to praviloma prva zaposlitev in, kot je bilo že omenjeno, »odskočna deska« za drugo in bolj plačano zaposlitev (kot natakariče, prodajalke, delavke) ali pa za poroko z moškim, ki naj bi zagotovil ekonomsko varnost.

Odnos »delodajalcev – družin« do deklet, ki so pri njih delale kot služkinje, je bil bodisi tradicionalen bodisi sodoben. Kot tradicionalen opredeljujemo odnos, v katerem sta vlogi »gospod in gospa« na eni strani ter »služkinja« na drugi strani strogo ločeni, in odnos, v katerem je bila služkinja obravnavana kot članica družine. Kot sodoben pa opredeljujemo odnos med družino delodajalcem in služkinjo kot razmerje med delodajalcem in delavko, ne glede na to, ali je ta odnos hierarhičen v pogledu gospod/gospa in služkinja ali demokratičen, v katerem je služkinja bolj ali manj enakopravna članica družine. Na hierarhičen odnos delodajalcev so običajno naletele služkinje v premožnih meščanskih družinah, v delavskih družinah pa so bile služkinje praviloma sprejete kot članice družine.

Osebna zgodba, ki jo navajamo v nadaljevanju, ponazarja oba odnosa: Vera Štrukelj (1951) iz vasice Hoje nad Levpo (730 metrov nadmorske višine), je z gorskega območja nad dolino reke Soče takoj po osnovni šoli (to je s petnajstimi leti) odšla v Sovodnje, slovensko vas v Italiji, za varuško devetmesečnemu otroku. Družina, v kateri se je zaposlila, je bila delavska. Mož je bil avto- mehanik, žena je bila zaposlena kot delavka v tovarni in je delala tudi ob sobotah. Do Vere se je družina vedla kot do hčere. Njena dolžnost je bila varovati otroka v dopoldanskem času, ko je bila »gospa« v službi, popoldne je imela Vera prosto ter se je lahko družila s prijateljicami. Otroka je previla, nahranila (obroke je že prejšnji dan pripravila mati gospodinja), šla z njim na sprehod in ga spravila spat. Gospodinjskega dela, razen malenkosti, ni opravljala. Med seboj so se klicali po imenu.

Povsem drugačen odnos je Vera doživela v meščanski družini v Milanu, kamor je odšla čez dve leti, ko je dala prva družina otroka v vrtec. Gospoda, podjetnika pri 52 letih, in gospo, 27-letno nezaposleno ekonomistko, je ogovarjala »signora« in »signora«. Ko je bila »v službi«, je nosila delovno obleko – uniformo. Opravljala je delo kuharice in sobarice, posebej zaposlena varuška pa je skrbelo za otroke. Vera opisuje družino, pri kateri je delala, takole:

»Gospa ni imela nikakršnega dela, hodila je na obiske k prijateljicam, popoldne je odšla počivat, nadzorovala je gospodinjstvo, z otroki pa se je ukvarjala le takrat, ko je bila varuška prosta. Včasih je pomagala možu kot tajnica in hodila z njim na večerje in potovanja.«

Služkinje v Milanu so imele prosto popoldne dvakrat na teden (od dveh do sedmih). Dvakrat na leto pa so za teden dni med božičnimi in novoletnimi prazniki ter za dva tedna med poletnimi počitnicami šle na dopust k domačim. Vera je pri delavski družini delala »na črno« in »bolj za uslugo«, v Milanu pa je bila zaposlena in zavarovana kot delavka.

Vera se je vrnila v domačo vas leta 1970. Mesto ji ni ustrezalo, kar je sčasoma vplivalo tudi na njeno zdravje: »Dobro sem prišla, ker me je močno bolela glava. Doktor je rekel, da mi verjetno mestni zrak ne prija.« Tako se je iz mesta, »kjer si videl samo zidove«, vrnila v sončno okolje domače vasice s pogledom na verigo Julijskih Alp.

Vzroki odhajanja

V Egipt

Vzroke za množičnost ženske delovne emigracije z Goriškega v Egipt so pisci cerkvenih in posvetnih krogov razmeroma površno in z negativno prizvokom sicer res pripisovali predvsem možnostim večjega zaslužka, pri tem pa niso pozabili namigniti na moralno ogroženost žensk, ki so zapustile dom in domačo vas. Tako se dr. Karel Pečnik, zdravnik in kulturni delavec na Goriškem, leta 1902 sprašuje:

»Kaj žene toliko Slovenk v Egipt? Skoro pol stoletja je že, kar so začele hoditi z Goriškega, Tržaškega in potem Kranjskega. Na Goriškem so n. pr. začeli strogo vojsko proti temu izseljevanju ... Kakor žene naše delavce višja plača v Ameriko, tako ista žene Slovenke v Egipt.« (Pečnik, 1902)

V odgovoru goriške nadškofije na vprašanje rimske kongregacije o izseljeniški problematiki leta 1913 so navedeni ti vzroki izseljevanja: uboštvo, pomanjkanje hrane in dela v nerodovitnih predelih, želja po bogastvu, večji zaslužek in večje možnosti za učenje za tiste, ki odhajajo v Ameriko in – brez dodatne razlage:

»Dekleta, ki odhajajo v Egipt zaradi zaslužka, težijo po samostojnosti in po lahkotnem življenju.« (Makuc, 1993: 71)

Čeprav so cerkvene oblasti »težnjo po samostojnosti« povezale s trditvijo, da dekleta težijo tudi po »lahkotnem življenju«, kar večinoma ni bilo res, pa ugotovitev o težnji po samostojnosti goriških deklet postavlja pojav ženske delovne emigracije v novo luč. Ekonomska samostojnost, pošteno plačilo za pošteno delo in lasten zaslužek so ženam in dekletom zagotavljali tudi psihično neodvisnost. Tako so poleg nujne pomoči družinam, ki bi bile brez njihove denarne pomoči obsojene na životarjenje, črpale samozavest tudi iz spoznanja, da se lahko same preživljajo in same odločajo o svoji prihodnosti. To pa je bil gotovo pomemben motiv za odločitev, da odidejo tudi za več let opravljat fizično in psihično zahtevno delo služkinje v tujino.

V velika severnoitalijanska mesta med obema vojnama

Pri mladih dekletih, ki so se med prvo in drugo svetovno vojno zaposlovale kot služkinje v italijanskih mestih: Milanu, Gorici in Trstu večinoma prav tako ni šlo le za zaposlovanje zaradi družinske stiske, hišnega dolga ali potrebe po širitvi kmetije in posestva, temveč tudi za težnjo po neodvisnosti in lastnemu dohodku, ki naj bi dekletom omogočila boljše življenje kot je bilo življenje njihovih mater. Zaposlovanje deklet je hkrati pomenilo izziv socializacijskim vzorcem, po katerih so dekleta že od otroštva vzgajali k pridnosti in poslušnosti ter jih navajali tudi na opravljanje težkih fizičnih del. Kmečko delo in delo v gospodinjstvu je bilo samoumevno plačano zgolj z zagotovitvijo stanovanja, hrane in oblačil ter s pravico do osnovnošolske izobrazbe. Po otroški dobi pa so dekleta od druge polovice 19. stoletja pa vse do začetka druge svetovne vojne na lastno željo in s privolitvijo družine začele same »služiti denar« zase. Družino so tako rešile skrbi za njihovo preživljanje, ji nekoliko tudi denarno pomagale, predvsem pa so si same zaslužile nekaj denarja za doto in si zagotovile nekaj sredstev za lastno družino po vrnitvi v domačo vas. Z odhodom od doma v mesto, k tujim ljudem, so dekleta postala neodvisne, naučile so se italijanskega jezika, pridobile pa so tudi nove navade, ki so jih iz meščanskega okolja prenašala nazaj v svoje kmečko okolje.

Čez mejo v bližnja mesta po drugi svetovni vojni

Vzroki sodobnega zaposlovanja kmečkih/podeželskih žensk čez mejo so številni in pestri. Ekonomskim razlogom, ki niso bili več v toliko kot nekoč opredeljeni z ogroženostjo preživetja družine, temveč predvsem z nevarnostjo nizanja življenjske ravni, ki jo je družina že imela, so se pridružili osebni razlogi kmečkih/podeželskih žensk, ki so ekonomske in socialne ter emocionalne narave. Ekonomski vidik osebnih razlogov je bila potreba po lastnem denarju za osebne potrebe, ki so si ga kmečke ženske hotele zaslužiti zunaj domačega gospodinjstva. Socialni in emocionalni vidik osebnih razlogov pa je zadeval možnost lastnih prihrankov za starost ali bolezen in tudi stike z drugimi ljudmi ter potrebo po pridobivanju izkušenj. Zlasti kmečke/podeželske ženske so bile še vedno »zaprte« v okviru družine in so imele zelo malo priložnosti za aktivnosti zunaj kroga družine ter sorodnikov. Občasno delo zunaj doma pa jim je omogočilo tudi nekakšno zasebnost, ko so se za krajši čas odtrgale od otrok, moža in morda tudi staršev pri razširjenem gospodinjstvu. Ker je bilo možno gospodinjstvo delo pri tujih družinah razporejati, so ga lahko ženske opravile bodisi v popoldanskem času bodisi ob koncu tedna, ko so svoje gospodinjstvo in majhne otroke lahko prepustile možu, najstnikom otrokom ali po potrebi starim staršem. Žena se je tako z občasnim delom zunaj gospodinjstva umaknila

enoličnemu življenju doma, kjer je dan za dnem skrbela za otroke, moža in gospodinjstvo.

Tako je bila na primer žena iz vasi nad dolino reke Soče kot dekleta zaposlena v bližnjem tovarniškem obratu, po porodu pa je ostala doma z majhnim otrokom. Ni se ponovno zaposlila, ker ni mogla majhnega otroka prepustiti v varstvo nikomur, kajti mož je bil dopoldne v službi, prav tako tudi drugi člani družine. Popoldne pa so otroka lahko popazili mož, odraščajoči otrok, mati, sestra ali tašča. Žena si je popoldne lahko vzela nekaj ur časa za odhod »v službo« - to je opravljanje gospodinjkega dela čez mejo v Italiji, kamor se je zapeljala z družinskim avtomobilom. Pot in delo je opravila v petih do sedmih urah.

Seveda brez priložnosti za gospodinjstvo delo pri tujih družinah, ki jo pomeni predvsem bližina italijanske meje, in velikega povpraševanja italijanskih družin po občasni gospodinjki pomoči slovenskih žensk te ne bi mogle zadovoljiti potrebe po vsaj delni ekonomski in socialni samostojnosti. S tem pa še ni rečeno, da ne bi našle drugih načinov za uresničitev svojih želja. V notranjosti Slovenije si kmečke ženske zagotavljajo vsaj delno ekonomsko samostojnost z dopolnilnimi dejavnostmi (kmečki turizem, prodaja pridelkov na domu, pridelovanje vrtnin ipd.), potrebo po občasnem umiku iz domačega gospodinjstva pa zadovoljujejo predvsem kot članice društev kmečkih žensk.

Namesto sklepa

Z osamosvojitvijo Slovenije in v tranzicijskem obdobju (prehod iz socialističnega v kapitalistično gospodarstvo, iz enopartijskega v večpartijski sistem) od leta 1991 postaja plačano gospodinjstvo delo žensk spet pomembnejše.

V današnjem času se družini lahko kaj hitro zgodi, da zaposleni mož ali oče postane »tehnološki višek«. Izgubi službo, ne dobi druge in breme vzdrževalca družine mora prevzeti žena. S skromnim zaslužkom ali brez njega, z dvema otrokoma ali več, lahko družini zagotovi preživetje le tako, da kot so nekoč storile »aleksandrinke« pripravi kovček in odide za (boljšim) zaslužkom v tujino ali se odloči za občasno delo gospodinjke pomočnice čez mejo, kjer za to ne manjka priložnosti.

V Sloveniji se odnos do plačanega dela v tujem gospodinjstvu počasi spreminja. Podeželske ženske se spet v večjem številu zaposlujejo v bližnji okolici in »hodijo pospravljat ali likat« k družinam srednjega in višjega sloja v industrijska in upravna središča na slovenski strani meje, predvsem v Novi Gorici, Solkanu, Šempetru, pa tudi Tolminu in Kanalu, ne samo v italijanska mesta.

Vendar se pomoč v gospodinjstvu (čiščenje stanovanja, likanje itd.) praviloma uveljavlja le kot področje sive ekonomije.

Zaradi specifičnosti tega dela in tudi občutljivih medsebojnih odnosov je treba gospodinjstvo delo kot plačano delo posebej ovrednotiti in prenesti s področja neformalne na področje formalne ekonomije ter mu s tem zagotoviti družbeno sprejemljiv status. Samo tako

bo namreč delo kot pomoč v gospodinjstvu pomenilo priložnost za redno ali občasno zaposlitev številnih žensk, podeželskih in mestnih, ter s tem možnost njihove delne, če ne popolne ekonomske in socialne emancipacije.

Literatura in viri

- Aškerc, 1908: Anton Aškerc, Akropolis in piramide, založba Schwentner, Ljubljana 1909.
- Barbič, 1983: Ana Barbič, The Farmer-worker in Yugoslavia: A Bridge Between the City and the Countryside. Sociologia Ruralis. Van Gorcum, The Netherlands, n. 4, 76-84.
- Barbič, 1990: Ana Barbič, Kmetov vsakdan, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1990.
- Barbič, 1991: Ana Barbič, K »novemu« pojmovanju ruralnosti. V: Prihodnost slovenskega podeželja, ur.: Ana Barbič, Dolenjska založba, 1991, 15-30.
- Balie da latte. Una forma peculiare di emigrazione temporanea, ur. Daniela Perco, Comunita Montana Feltrina, Centro per la Documentazione della Cultura Popolare, Feltre, 1984.
- Inga Brezigar, Terenski zapisi in magnetofonski posnetki intervjujev z goriškimi podeželskimi ženami, 1997-1998, Arhiv Goriškega muzeja, Grad Kromberk, Nova Gorica.
- Mojca Dumančič, filmski prispevek o razstavi Žene-matere-dojilje, razpete v boju za vsakdanji kruh med družino in tujino, Goriški

- muzej, 1994, produkcija RTV Slovenija, Ljubljana, 1994.
- Kukar-Simončič, 1988: Stanka Kukar, Marjan Simončič, Siva ekonomija v Jugoslaviji, Siva ekonomija v svetu in Jugoslaviji, Delavska enotnost, Ljubljana, 1988, 121-148.
- Makuc, 1993: Dorica Makuc, Aleksandrinke, Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 1993.
- Pečnik, 1902: Karel Pečnik, Slovenci v Egiptu, Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1902, Gorica 1901, citirano po: Makuc, 1993: 34-37.
- Puhar, 1982: Alenka Puhar, Prvotno besedilo življenja, ČGP DELO - Globus Ljubljana, 1982.
- Prešeren, Zbrana dela: France Prešeren, Zbrano delo II, Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, ur. Janko Kos, Ljubljana, 1966.
- Tušek, 1986: Ivan Tušek, Novi rimski reliefni kamni iz Ptuja, Arheološki vestnik 37, 1986, 348-369.

Polona Šega

REŠETAR IZ RIBNIŠKE DOLINE NA DUNAJU

»Rojen sem trinajstega leta na Hosti, doma sem rojen. Vasica Jelovec je imela deset hiš, zdaj jih je enajst. Fantov nas je bilo šest, jaz sem sedmi otrok,«¹ je začel pogovor Dominik Bartol, ko sem ga leta 1991 obiskala v njegovi delavnici na Dunaju. Odlomke iz pogovorov z njim in z drugimi informatorji navajam po zvočnem zapisu, toda, po Veri Smole, kot prenos iz narečja v knjižnem jeziku približan pokrajinski pogovorni jezik.²

»Mati je imela trinajst otrok, ostalo jih je pri življenju pa deset.«

V avstrijsko prestolnico je prišel leta 1931 na povabilo prijatelja iz njegove vasi, ki je bil krošnjar in pozimi kostanjar. »Kolega je bil tukaj, Cvar Filip, pa mu je bilo dolgčas. Mi je pisal. Je rekel: »Pridi gor, imam stanovanje že pripravljeno! ... Že itak sem hotel iti malo od doma, ker je bilo doma samo delo, nič drugega. Dosti dela, težko delo. Sem moral sam vse pokosit, smo imeli osem glav živine. Fantiček, star petnajst, šestnajst let sem moral najtežja dela delati. Sem si pa včasih zaželel ... Sosedji ... So bili bolj revni, niso imeli toliko za delat. So šli poleti na kopanje. Jaz pa moker od znoja, da je vse od mene teklo. Sem jim bil pa malo nevoščljiv. Oni so imeli malo njivice, da so krompir in čebulo vsadili. Potem, za vse svete, sem pa odšel ... Jaz sem rekel materi ... Mati je bila pri nas glavna, oče je bil večji del v Ljubljani.« Oče je bil knjigovez in trgovec z lesom, pred prvo svetovno vojno tudi deželni poslanec in župan v Sodražici.«³

Na Dunaju se je pridružil prijatelju Cvaru, v zimski sezoni pekel kostanj na Schönbrunnerstrasse 113. preostali del leta pa v okolici mesta izdeloval, prodajal in